

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

3

ČÍSLO

ROČNÍK VI

1958

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED - BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

CLANKY

Julius Bielz, Habánska osada v Sedmohradsku	—	—	—	—	—	225
Jozef R. Nižnanský, Brestovianske žatvy a mlatby v minulosti	—	—	—	—	—	238
Ján Podolák, Ľudové hry a zábavy slovenských detí v Nagyhute (Maďarsko)	—	—	—	—	—	279

ARCHÍV — MATERIÁLIE

Jozef Markov, Historické pramene k národopisu Horehronia	—	—	—	—	—	293
Pavol Horváth, Mýtné predpisy v Čachticiach z r. 1725	—	—	—	—	—	301

ROZHLADY

Ján Podolák, Poznatky z výskumu slovenského etnika v severovýchodnom Maďarsku r. 1957	—	—	—	—	—	307
Soňa Burlasová, Folkloristický kongres v Juhoslávii	—	—	—	—	—	316
Ján Mjartan, DEMOS — nový medzinárodný národopisný časopis	—	—	—	—	—	321

RECENZIE A REFERÁTY

A. Václavík, J. Orel, Folkskunst und Gewebe (Richard Jeřábek)	—	—	—	—	—	322
L. Malinowski, Powieści ludu na Śląsku (Božena Filová)	—	—	—	—	—	326
Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1937 und 1938 (Ján Mjartan)	—	—	—	—	—	327
Wörterbuch der deutschen Volkskunde (Ján Podolák)	—	—	—	—	—	328
P. Nedo, Sorbische Volksmärchen (Božena Filová)	—	—	—	—	—	329
E. Burgstaller, Lebendiges Jahresbrauchtum in Oberösterreich (Ján Mjartan)	—	—	—	—	—	330
T. Hornberger, Der Schäfer (Ján Podolák)	—	—	—	—	—	331
B. Schier, Die Kunstblume von der Antike bis zur Gegenwart (Viera Nosáľová)	—	—	—	—	—	333
O. Nahodil, O kultuře prvobytné společnosti (Emília Horváthová)	—	—	—	—	—	335
Došlá literatúra	—	—	—	—	—	336

СОДЕРЖАНИЕ

Юлиус Билц, Габанское селение в Трансильвании	—	—	—	—	—	225
Йозеф Р. Нижнянски, Жатва и молотба в с. Брестованы в древности	—	—	—	—	—	238
Ян Подолак, Народные игры и увеселения словацких детей в с. Надьхута (Венгрия)	—	—	—	—	—	279
Йозеф Марков, Исторические источники к этнографии Горегрония	—	—	—	—	—	293
Павол Горват, Таможенные правила в Чахтицах из 1725 года	—	—	—	—	—	301
Обзоры	—	—	—	—	—	307
Рецензии и рефераты	—	—	—	—	—	322
Полученная литература	—	—	—	—	—	336

EUDOVÉ HRY A ZÁBAVKY SLOVENSKÝCH DETÍ V NAGYHUTE (MAĎARSKO)

JEUX POPULAIRES ET AMUSETTES D'ENFANTS SLOVAQUES À NAGYHUTA
(HONGRIE)

JÁN PODOLÁK

Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

V severovýchodnom Maďarsku v bývalej Abauj-Zemplínskej stolici sa nachádza oblasť slovenských dedín, ktoré si podnes zachovali slovenský charakter v ľudovej kultúre a v spôsobe života. Patrí sem jednak skupina roľníckych obcí v nížinnej oblasti pri slovenskej hranici (Hollóháza, Füzér, Füzérkomlós, Filkeháza, Mikóháza, Alsó Regmec a Széphalom), jednak susedná oblasť horských dedín (Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta, Újhuta, Középhuta, Óhuta, Rudabányácska a Komlóska), kde je roľníctvo vedľajším zdrojom výživy popri drevorubačstve, drotárstve a oknárstve ako zamestnaniach hlavných. Menovite v horských Hútách, ktoré žijú ešte i dnes v hospodárskej a kultúrnej izolácii, zachovalo sa obdivuhodné bohatstvo folklórnych prejavov, z ktorých si zasluhujú osobitnú pozornosť detské hry.

V nasledujúcej stati uverejňujeme zápisy ľudových detských hier z dediny Nagyhuta (ľudovo Veľká Huta) s niekoľkými variantmi z dediny Vágáshuta (Vágašská Huta). Všetky uvedené hry boli zapísané pri terénnom výskume iných tém r. 1957, iba hra *na kapuša* bola zaznačená vo Vágáshute r. 1954. V Nagyhute sa zápisy hier opierajú o informácie Miška Š i n g o v s k é h o (14 roč.) so skupinou detí z miestnej národnej školy. Vo Vágáshute podal informácie Janko K n e ž n í k (12 roč.) so skupinou svojich spolužiakov. V Kishute (Malej Hute) nebola zaznačená ani jedna hra, no podľa porovnávacieho prieskumu sa tam hrávajú takmer všetky hry ako v Nagyhute, čo je v ďalšom texte pri jednotlivých hrách uvedené. K charakteristike informátorov treba uviesť, že všetky deti chodia len do maďarskej školy a slovenský jazyk ovládajú perfektne iba vo forme miestneho dialektu, pričom nevedia po slovensky písať a čítať vedia len veľmi slabo. Slovenskú výchovu nemali v škole ani ich rodičia, preto tu teda nemožno hovoriť o vplyve školy alebo slovenskej literatúry na udržiavanie tejto folklórnej tradície.

Na draški. Na hre sa zúčastňujú najmenej štyri deti vo veku od 7 do 14 rokov, obyčajne chlapci, môžu sa však hrať aj dievčatá. Hráva sa pri pasení dobytká.

Na oráči v blízkosti pastviska sa vyznačí štvorec veľký asi 8×8 m, ktorého obvod tvoria vyznačené asi 30 cm široké chodníky, *draški*. Chodníkmi sú spojené aj dve a dve proti sebe ležiace strany (obr. 1). V strede štvorca sa vyhrabe *jamka* (x), nad ktorú sa postaví jeden z hráčov, *lapač* (1). Ostatní zúčastnení (2—4) sa postavia na okrajové drašky štvorca. Cieľom hráčov je dostať sa k strednej jamke a zahrnúť ju hlinou bez toho, aby boli lapení. Úlohou lapača je chytať ostatných, pričom nikto z hráčov nesmie pri behaní vybočiť z označených chodníkov. Predbehnúť možno iného hráča iba na rohoch štvorca, preskočením z jednej drašky na druhú. V hre prehráva ten, kto bol lapený alebo kto vybočil z drašky. Taký je v ďalšom kole lapačom.

(Zapísané v Nagyhute, hrá sa aj v Kishute)

2

Na slepe mački. Hrá sa ľubovoľné množstvo hráčov vo veku asi od 6 do 14 rokov, chlapci i dievčatá. Najčastejšie sa hráva pri pasení dobytká alebo doma na dvore.

Jednému z hráčov — *slepej mačke*, zaviažu oči šatkou — *hustečkú*. Ostatní behajú okolo slepej mačky a poťahujú ju za šaty. Úlohou mačky je niektorého z hráčov chytiť a spoznať. Keď niekoho ulapí, spýta sa ho: „*Fto si?*“ a ulapený odpovie: „*Oheň*“. Slepá mačka po hlase spoznáva chyteného. Keď uhádne správne, dajú jej šatku z očí dole a zaviažu oči ulapenému. Ak nespozná, musí lapať ďalej.

(Zapísané v Nagyhute)

Na slepe mački. Jednému z hráčov zaviažu oči ako v predchádzajúcom prípade a nechajú ho lapať ostatných. Keď niekoho chytí, vyzve ho slovami: „*Hutor daco!*“ Lapený zakvičí alebo zaškrieka. Slepá mačka podľa počutých zvukov spoznáva lapeného.

(Variant z Vágáshuty)

3

Na slepe mački na peňeži. Hrá sa ľubovoľné množstvo chlapcov alebo dievčat vo veku od 10 do 14 rokov pri pasení dobytká.

Na rovnú plošinu položia plochý kameň asi veľkosti klobúka a položia naň mincu. Cieľom hráčov je získať mincu so zatvorenými očami. Prihlásený uchádzač dostane do ruky prút. Od kameňa, na ktorom je položená minca, odpočíta určitým smerom 8 krokov. Tam tento hráč — slepá mačka zatvorí oči, otočí sa okolo postaveného prúta o 360° a so zatvorenými očami pokúša sa vrátiť ku kameňu s mincou. Keď odpočíta 8 krokov, zastane a šľahne — *bukne* prútom pred seba na

zem na to miesto, kde predpokladá kameň. Ak sa mu podarilo zasiahnuť kameň, vyhráva mincu — *ftedi jeho peňezi*. Ak nezasiahol, ide hrať slepú mačku ďalší.
(Zapísané v Nagyhute)

4

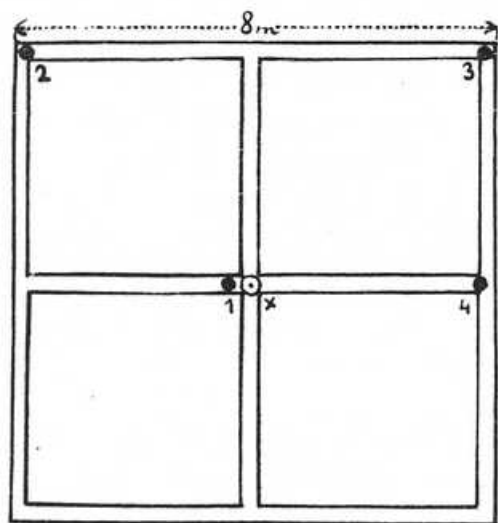
Na moukušku. Na hre sa zúčastňujú len chlapci vo veku od 12 do 14 rokov obyčajne pri pasení dobytká v blízkosti lesa.

Chlapci si vyberú na okraji lesa skupinu blízko seba stojacich, tenkých, vysokých, obyčajne dubových alebo hrabových stromov, ktorých musí byť toľko, koľko je zúčastnených hráčov — *keľo dzeci, teľo stromov*. Každý z hráčov vyjde na jeden strom. Jeden z chlapcov — *lapač* — je poverený chytať ostatných preskakovaním z jedného stromu na druhý. Ak sa lapaný nestačí *rozombikac* a preskočiť pred lapačom rýchlo na druhý strom, je lapaný, a stane sa lapačom.

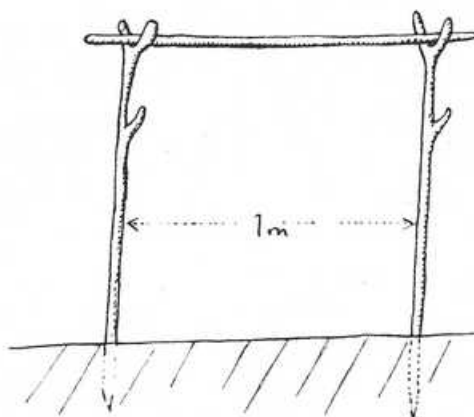
(Zapísané v Nagyhute, hrá sa aj vo Vágáshute)

5

Na skokačku. Zúčastňuje sa ľubovoľné množstvo chlapcov pri pasení dobytká alebo doma na dvore.

Obr. 1. Rozostavenie hráčov pri hre na draški.

Obr. 2. Skokačka.

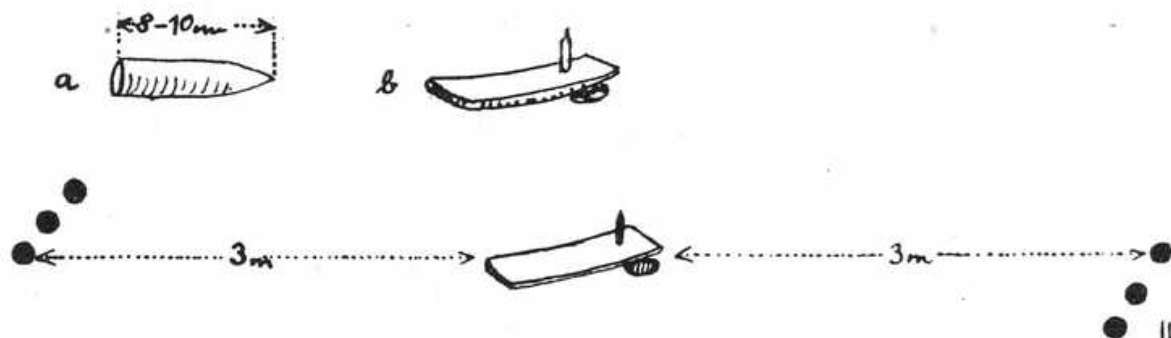
Na rovnej ploche zapichnú do zeme dva rázsoškovité prúty spojené priečnou paličkou (obr. 2), ktorú postupne preskakujú. Kto zhodí paličku pri preskakovaní *skokačky*, ten prehráva, čiže *neňeruje*. Kto preskočí najvyššie, ten *ňeruje* a je vyhlásený za *skokana*.

(Zapísané v Nagyhute, hrá sa aj v Kishute a Vágáshute)

6

Na čirkezovaňa. Na hre sa zúčastňujú len chlapci vo veku od 11 do 14 rokov. Hráva sa na poli.

Pri hre sa používa asi 50 cm dlhá *deska* (b), asi 8—10 cm dlhý klin, *čirek* (a), na jednom konci rovný a na druhom zahrotený (obr. 3). Dosku položia na rovnú zem, jeden jej koniec vyvýšia asi o 10 cm podloženým kameňom. Na zdvihnutý koniec dosky postaví čirek. Zúčastnení hráči sa rozdelia do dvoch skupín s rovnakým počtom hráčov. Jedna skupina *bije čirek*, druhá ho *lapa*. Postup je pritom

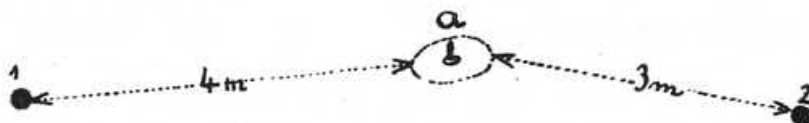
Obr. 3. Postavenie hráčov pri hre na čirkezoňia v Nagyhute: a — čirek; b — deska.

takýto: Jeden z členov prvej skupiny (č. 1) triafa, čiže *bije* asi pol metra dlhou paličkou z diaľky troch metrov do čirka. Po trafení čirka sa rozbehne za vrhnutou paličkou, chytí ju a beží späť buchnúť ňou na dosku. Zatiaľ však chlapci druhej skupiny, stojaci vedľa dosky, rozbehnú sa za trafeným čirkom, jeden ho schytí, beží s ním k doske a *ruci ním* na dosku, pričom sa usiluje spraviť to skôr, než dobehne hráč prvej skupiny s paličkou. Ktorý hráč skôr dobehne k doske, toho skupina vyhráva a v nasledujúcom kole ide *bic*, kým *druha banda musí lapať*. Ak by niektorý hráč netrafil do čirka pri bití palicou, ide biť ďalší hráč z jeho skupiny.

(Zapísané v Nagyhute)

7

Na čirkezoňia. Vo Vágašskej Hute sa pod týmto názvom rozumie trochu odlišná hra. Aj na nej sa zúčastňujú iba chlapci takého istého veku a hrajú sa taktiež pri pasení dobytká.

Obr. 4. Hra na čirkezoňia vo Vágáshute.

Na hracej ploche sa vyznačí kruh — *karika* (a), asi o priemere poldruha metra (obr. 4). V strede kruhu sa spraví asi 5 cm hlboká *jamka*. Do jamky sa labilne postaví čirek, t. j. asi 30—40 cm dlhý kolík. Dvaja chlapci hrajú, ostatní pozorujú. Jeden z dvoch hráčov (č. 1) *ruca* asi zo 7 krokov *paličku* do čirka. Ak kolok zrúti, druhý hráč (č. 2) — *kondáš*, stojaci asi 2—3 m od *kariky*, skočí ulapiť čirek,

vhodí ho do kruhu a beží sa postaviť na miesto toho, ktorý *rucal*. Ten hráč, ktorý *rucal*, beží po *rucení* do čírka pre odhodenú paličku a usiluje sa dobehnúť s ňou na svoje pôvodné miesto ešte pred kondášom. Ak sa mu to podarí, *rúca* znova. Ak dobehne skôr kondáš, vymenia si úlohy. Ak sa niektorému nepodarí vyvrátiť paličkou čírek, ide hádzať ďalší zo skupiny tých, ktorí zbokú pozorovali.

(Zapísané vo Vágáshute)

8

Na džmuračku. Na hre sa zúčastňujú chlapci i dievčatá vo veku od 7—8 rokov vyššie. Hrajú sa doma na dvore alebo i pri pasení dobytky.

Skupina zúčastnených hráčov si vylosuje jedného, ktorý musí *džmuric*, t. j. pri strome alebo pri múre zavrieť oči a čakať, kým sa ostatní poskrývajú. Keď skrytí zvolajú: „*už*“, ten, ktorý žmúril, *idze zhaňac*. Keď daktorého *zbačí*, vyvolá jeho meno, beží na miesto, kde žmúril, *bukňe* rukou na drevo a hlasite zopakuje meno objaveného. Takto musí nájsť všetkých. Ak sa mu to podarí, v ďalšom kole musí ísť žmúriť prvý objavený. Keď sa však v priebehu hry stane, že daktorý zo skrytých vybehne z úkrytu skorej, než by bol niekto objavený, zvolá: „*hip-hop*“, dobehne ku stromu, pri ktorom sa žmúri, a udrie oň rukou skôr, než by to spravil žmúriaci, nielenže nemusí ísť žmúriť, ale prinúti tak predtým žmúriaceho, aby šiel žmúriť znova.

(Zapísané v Nagyshute)

Na džmuračke. Vo Vágáshute je pri tejto hre podobný postup, no s tým rozdielom, že žmúriaci musí nájsť a vyvolať všetkých poskrývaných spoluhráčov tak, aby sa nemohli dostať ku stromu *bic*.

(Variant z Vágáshuty)

9

Na jeđen-dva-tri (alebo navšie aj na *ed-kettő-három*). Vo Vágáshute sa týmto názvom označuje podobná hra, ako je *džmuračka* v Nagyshute. Rozdiel je však v tom, že na mieste, kde sa žmúri, je *palica*, ktorou sa pri objavení daktorého z ukrytých buchne o strom so zvolaním mena objaveného. Ak dakto z ukrytých dobehne skorej, než by ho *zháňajúci* spozoroval, a udrie palicou o strom so zvolaním *jeđen-dva-tri*, vtedy musí ísť opätovne žmúriť predchádzajúci.

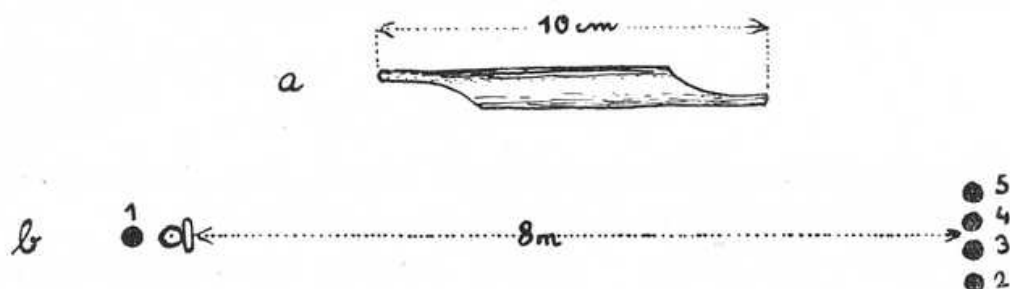
(Zapísané vo Vágáshute)

10

Na bizekovaňa. Hrajú sa obyčajne len chlapci vo veku od 11 do 14 rokov, a to pri pasení.

Súčasne sa hrajú traja-štyria chlapci. Pri hre sa používa asi 10 cm dlhý, na oboch koncoch zastrúhaný drevený kolík zvaný *bik* (obr. 5a). Tento kolík sa položí nad malú, asi 8—10 cm do zeme vyhrabanú *jamku*. Jeden z hráčov

(č. 1) vezme do ruky asi 60 cm dlhú ohybnú *paličku*, vloží jedným koncom do jamky a prudko vyhodí nad jamkou položené drierko — *viruci bik*. Paličku potom pokojne položí krížom cez jamku. Asi 8 m od jamky oproti prvému hráčovi stoja zvyšujúci traja-štyria hráči, ktorých cieľom je ulapiť dopadajúci

Obr. 5. Hra na *bikezovaňa*: a — *bik*, b — rozostavenie hráčov.

bik vo vzduchu. Ak sa to niektorému z nich podarí, ide *bic*. Ak však ani jeden z nich kolok vo vzduchu nezachytí, vtedy ten z hráčov, ktorý stál najbližšie k dopadu bika, musí *bik* zdvihnúť a *rucic* ho z miesta dopadu do paličky. Ak paličku trafi, ide *biť*. Hráč č. 1 ide *biť* opätovne iba vtedy, ak nikto nezachytil *bik* vo vzduchu alebo ak dopadnutý *bik* nebol trafený do paličky.

(Zapísané v Nagyhute)

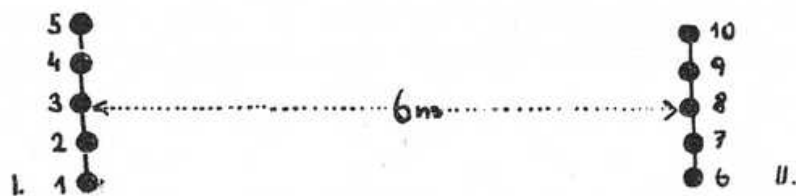
11

Na šagvarečku. Hrajú sa iba chlapci 7—14 roční, a to kdekoľvek. Jeden z hráčov sa posadí, druhý sa zohne, hlavu položí sediacemu na kolená a má zatvorené oči — *džmuri*. Ostatní hráči sa postavia okolo a po jednom udierajú rukou po zadku žmúriaceho. Žmúriaci háda, kto ho udrel. Ak uhádne, musí ísť žmúriť ten hráč, ktorý bil. Ak neuhádne, musí ísť žmúriť znova ten hráč, ktorý žmúril.

(Zapísané v Nagyhute)

12

Na kraľa a krajinu. Hrajú sa 10—14 roční chlapci, a to vo dvore alebo pri pasení dobytky v poli.

Obr. 6. Postavenie hráčov pri hre na *kraľa a krajinu*.

Chlapci sa rozdelia do dvoch rovnakých skupín (obr. 6). V prvej skupine (I) sú napr. hráči č. 1—5, v druhej skupine (II) hráči č. 6—10. Skupiny sa postavajú proti

sebe asi v šesťmetrovej vzdialenosti. Hráči každej skupiny sa pevne držia spolu za ruky. Začínajú hráči prvej skupiny, ktorí zvolajú na druhú skupinu: „Daj, kraľu, krajinu!“ Druhá skupina odpovie: „Nedame.“ Vtedy sa hráč č. 1 z prvej skupiny rozbehne, vrazí medzi hráčov druhej skupiny a usiluje sa *prebiť ruki*, t. j. roztrhnúť na jednom mieste reťaz hráčov. Ak sa mu to podarí, *odňeše krajinu domov*, čo znamená, že zajme na svoju stranu toľkých hráčov z druhej skupiny, koľkí mu zostanú na pravej strane od miesta prepadu. V takom prípade sa zajatci chytia za ruky s hráčmi prvej skupiny na jej koniec, t. j. postavia sa k hráčovi č. 5. Potom volá druhá skupina: „Daj, kraľu, krajinu!“, načo prvá skupina odpovie: „Nedame“, pričom sa zase jeden hráč z druhej skupiny usiluje pretrhnúť reťaz hráčov prvej skupiny a zajať ich čo najviac na svoju stranu. Ak by sa stalo, že útočnému hráčovi sa nepodarí prebiť reťaz hráčov, zostane tam ako zajatec. Hra sa končí obyčajne tak, že napokon zostane na jednej strane len jeden hráč, ktorého pri prebíjaní zajmú, a rozmnožená skupina sa stane víťaznou.

(Zapísané v Nagyhute)

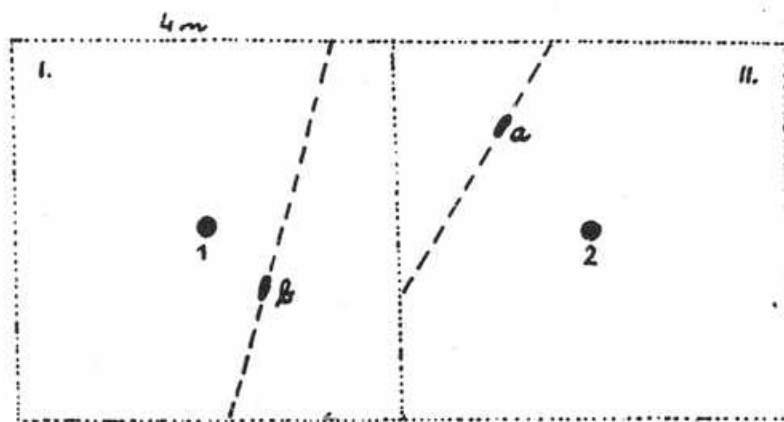
13

Na lapačku. Hrajú sa chlapci i dievčatá rôzneho veku do 14 rokov. Hráči si vyvolia — *vivalastuju* jedného *lapača*, ktorý musí chytať ostatných hráčov dovtedy, kým dakoho neulapí. Ak sa mu to podarí, musí ísť chytať ulapený.

(Zapísané v Nagyhute, hrá sa aj v Kishute)

14

Na slaňinu. Na zemi sa čiarou vyznačí *slaňina*, t. j. obdĺžnik o rozmeroch asi 8×4 m (obr. 7). Celá plocha sa rozdelí v strede priečkou na dve rovnaké časti,

Obr. 7. Hracia plocha a postavenie hráčov pri hre *na slaňinu*.

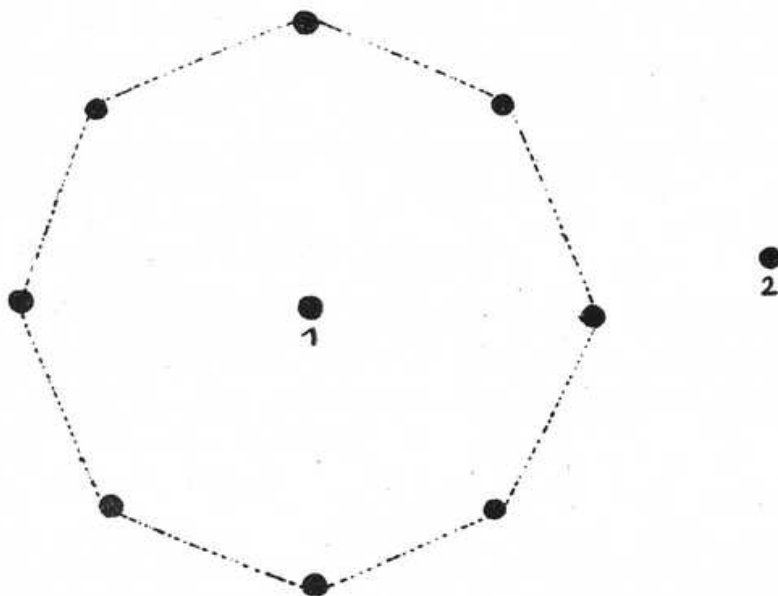
polovki. Do stredu prvej polovice (I) sa postaví hráč č. 1, do stredu druhej polovice jeho protivník, hráč č. 2. Prvý hráč vrhne otvorený nožík na protivníkovu polovicu tak, aby sa nôž zapichol hrotom do zeme (a). Keď sa nôž pri vrhu zabo-

dol, čiže keď *bičak stal*, vtedy *precadne na jednu i druhu stranu polovky*, čiže rovnou čiarou odkrojí zo slaniny od kraja ku kraju. Potom vrhá svoj nôž hráč č. 2 na polovicu prvého hráča a ak mu nôž *staňe*, odkrojí si zo slaniny podobným spôsobom (b). Takto sa striedajú. Ktorý z dvoch hráčov si takto skôr prisvojí celú polovku zo slaniny svojho protihráča, ten hru vyhráva.

(Zapísané v Nagyhute)

15

Na barana a na farkaša. Hru sa hrajú chlapci i dievčatá školského veku do 14 rokov. Chlapci s dievčatami sa postaví do kruhu a pochyťajú sa pevno za ruky, čomu vravia, že *pastire zrobia kariku* (obr. 8). Do stredu kruhu sa postaví

Obr. 8. Hra *na barana a na farkaša*.

baran (1), mimo kruhu pobehuje vlk, *farkaš* (2). Deti v kruhu provokujú vlka: „*Farkaš, farkaš, ulap sebe barana!*“ Vlk sa nato pokúša prebiť dovnútra kruhu k baranovi, v čom mu, pravda, prekážajú ruky pastierov. Ak sa vlkovi podarí dostať sa dnu, barana vypustia druhou stranou von z kruhu a vlka zadržia v karike čo najdlhšie. Po ulapení barana farkaš s baranom sa zapoja do kruhu a ich funkcie prevezmú ďalší dvaja z hráčov.

(Zapísané v Nagyhute, hrá sa aj v Kishute)

16

Na lapaňe kurčat alebo na jastraba. Na hre sa zúčastňujú 8–14 roční chlapci i dievčatá. Môžu sa hrať pri pasení dobytku v poli i doma na dvore.

Jeden z hráčov vo funkcii *jastraba* zohnutý *hrabe jamku*. Za jeho chrbtom, asi dva-tri metre, stojí ďalší hráč vo funkcii *sliepky*, ktorá *kvoka*. Za kvočkiným chrbtom sa držia za ruky v zástupe rozostavení zostávajúci hráči ako *kurčata*. Začne sa rozhovor medzi kvočkou a jastrabom.

Kvočka: „Heja, heja, čo robíš?“

Jastrab: „Jamku hrabem.“

Kvočka: „Naco tota jamka?“

Jastrab: „Kurče budzem varic.“

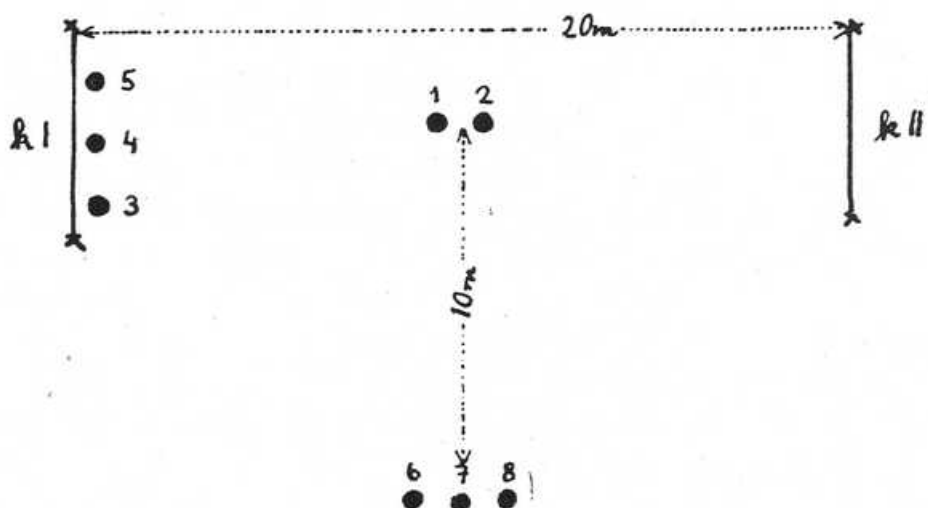
Kvočka: „Skadzi budzeš mac kurče?“

Jastrab: „Stamad spoza hribta.“ Vtedy jastrab vyskočí a snaží sa ulapiť kurča. Kvočka si kurčatá chráni s rozťahnutými rukami proti jastrabovi. Napokon jastrab predsa len posledné kurča na konci radu ulapí, dotiahne k jamke, usadí vedľa jamky na trávnu a opakuje sa rozhovor kvočky s jastrabom. Keď jastrab pochytil všetky kurčatá, idze lapac iný.

(Zapísané v Nagyhute)

17

Na kapuša. Na hru sa zúčastňuje párny počet hráčov, najmenej ich však musí byť šesť. Môžu sa hrať chlapci i dievčatá.

Obr. 9. Rozostavenie hráčov pred začatím hry na kapuša.

Dvaja z hráčov sa oddelia a ostatní sa rozdelia na dve skupiny s rovnakým počtom hráčov. Asi v 20 metrovej vzdialenosti od seba sa kameňom vyznačia dva kapuše (obr. 9). Do stredu poľa sa postaví hráči č. 1—2. Jedna zo skupín (hráči č. 3—5) sa postaví na *chotár* poľa do kapuša č. I a druhá skupina (hráči č. 6—8) sa postaví oproti hráčom č. 1—2 asi vo vzdialenosti, ktorá sa rovná polovičnej vzdialenosti medzi kapušami. Hráč č. 1 vyhodí — *podruci lobdu* a hráč č. 2 *bije* doštičkou do lopty smerom k hráčom č. 6—8. Len čo je lopta odbitá, skupina hráčov 3—5 prebehne z chotára I do chotára II, pričom jeden z hráčov č. 6—8 pobežne za odrazenou loptou a usiluje sa trafiť ju do niektorého z bežia-

cích hráčov č. 3—5. Ak nikto nebol trafený, hráči č. 1—2 znova bijú loptu a skupina hráčov prebehne z druhého chotára na prvý. Ak je niektorý z hráčov prvej skupiny trafený, táto skupina ide *rucac*, čiže triafa loptu a druhá skupina zaujme miesto na chotári v kapuši, odkiaľ potom beží.

(Zapísané vo Vágáshute)

18

Na zbijačku. Na hre sa zúčastňujú deti vo veku od 11 do 14 rokov. Môžu sa hrať chlapci i dievčatá spolu.

Obr. 10. Hra na zbijačku.

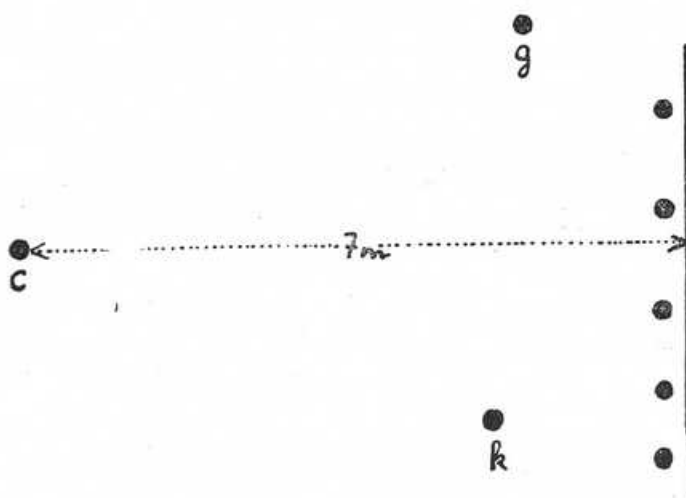
Deti sa rozdelia na dve rovnaké skupiny (obr. 10). Asi vo vzdialenosti 10 m od seba vyznačia sa alebo kolíkmi alebo kameňmi dva *chotare* (*ch*). Na prvý chotár sa postaví jedna skupina (č. 1—3), na opačnom chotári zaujme stanovište druhá skupina (č. 4—6). Prvá skupina *ruca lobdu*, druhá skupina *zbija*, čiže triafa. Hru začína prvý hráč prvej skupiny, ktorý hodí loptu proti hráčovi č. 4. Tento hráč ju musí zachytiť a trafiť do niektorého hráča prvej skupiny. Trafený hráč *vindze*, čiže je vyradený z hry. Ak nebol trafený nikto, musí vystúpiť z hry ten hráč, ktorý zle triafal. Účelom hry je dostať von čím viac hráčov z náprotivnej skupiny. Vyhráva tá skupina, v ktorej nakoniec niekto zostal. Víťazná skupina začína v novom kole *rucac*, porazení musia *zbijac*.

(Zapísané v Nagyhute)

19

Na ciganki. Hrajú sa chlapci i dievčatá vo veku od 8—14 rokov. Ľubovoľný počet hráčov si zvolí jedného *gazdu* (*g*), jedného strážcu kurčiat, kohúta — *kakaša* (*k*), a jednu *ciganku* (*c*). Ostatné deti sú *kurčata*, ktoré sa postaví do radu k múru alebo k plotu. Vedľa nich sa postaví kakaš a vo vzdialenosti asi 6—7 m odtiaľ cigánka. Gazda pôjde ku kakašovi a oznámi mu: „Ja idzem do koscela, kakaš, merkuj na kurčata!“ Kakaš odpovie: „Dobre, gazda, budzem.“ Gazda sa vzdialí za plot alebo za múr, cigánka pristúpi ku kakašovi a spytuje sa ho: „Kakaš, za keľo jedno kurče?“ Kakaš odpovie: „Dzešec tišic.“ Cigánka ukáže prefikane prstom na opačnú stranu a povie: „Kakaš, popatri, tam beží jeden zajac!“ Kakaš

sa obzrie a cigánka *ucekne* s jedným kurčatom na svoje pôvodné miesto. Kohút prestrašene zvolá: „Kukuriku!“ Na zavolanie príde z kostola gazda a keď pri počítaní kurčiat zistí, že jedno chýba, poháda sa s kohútom, naháňa ho a napokon

Obr. 11. Hra na ciganki: c — cigánka, g — gazda, k — kakaš.

ho zbije. Keď táto scénka skončí, gazda znova dáva príkazy kohútovi a odíde do kostola. Hra pokračuje dovtedy, kým cigánka nepochytá všetky kurčatá. Potom si deti zvolia nového gazdu, kakaša a cigánku a hra sa opakuje.

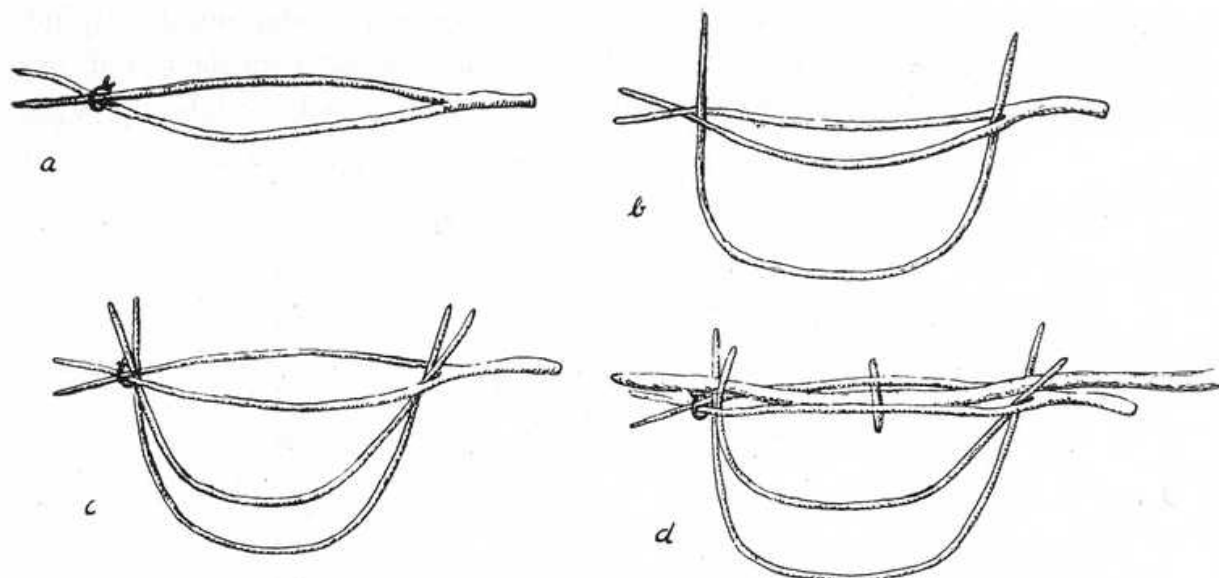
(Zapísané v Nagyhute)

20

Okrem uvedených hier poznajú deti spomenutých dedín aj iné spôsoby zábavného krátenia času pri pasení. Najčastejšie to bývajú ručné práce, ktoré sú najmä u chlapcov veľmi pestré. Chlapci si obyčajne zhotovujú z dreva miniatúrne vozíky, sánky a iné roľnícke nástroje, ktoré vidia používať doma.

Osobitnú pozornosť z ručných prác si zasluhuje zhotovovanie jednoduchej a pre túto oblasť typickej hračky, ktorá sa nazýva *bači vožík* alebo novšie aj *bači sekér*. Niet chlapca, ktorý by cez letnú sezónu nespravil dva-tri takéto vozíky pre svojich mladších súrodencov. Keďže s takouto hračkou som sa stretol aj v iných krajoch Slovenska — konkrétne na Kysuciach a v Terchovej — bude správne opísať zhotovenie tejto hračky, aby tento dolnozemplínsky materiál mohol prípadne poslúžiť pre neskoršie porovnávacie štúdium detských zábaviek.

Bači vožík sa zhotovuje z piatich lieskových alebo vrbových prútov. Základnú časť konštrukcie tvorí asi 30 cm dlhý rozvetvený prútik — *čeperka* (obr. 12a). Konce dvoch vetvičiek čeperky sa spoja húžvičkou alebo sa zviažu motúzmom. Potom chlapec zohne na kolene dva asi 60 cm dlhé rovné prúty, *koľesa*, ktorých konce vopchá do čeperky (b—c). Nakoniec priloží pozdĺžne k čeperke medzi

Obr. 12. Postup pri zhotovení hračky *bači vozík*.

Obr. 13. Hlavný informátor o detských hrách v Nagyhute, žiak M. Šingovský, pri robení hračky *bači vozík*.

prečnievajúce konce štyroch prútov asi 1 m dlhú paličku, zastávajúcu funkciu oja, *dručika*, ktorú pripevní k čeperke krátkym drevkom, *klinkom* (d).

Túto hračku zhotovujú asi 12–14 roční chlapci pre svojich mladších súrodencov (obr. 13).

Bači vozík je pozoruhodný nielen ako jednoduchý a pritom veľmi dômyselný predmet zábavy väčších i malých detí (ktoré ho zhotovujú a ktoré sa s ním i hra-

jú), ale upútava pozornosť etnografa aj ako miniatúrny typ dopravného prostriedku. Starší Huťania totiž tvrdili, že podobný, lenže masívnejší dopravný prostriedok používali dávnejšie odrastenejšie deti v zime aj na sťahovanie dreva z lesa k dvorom. Hore kopcom vyniesol chlapec takýto vozík na pleci a dole na ňom stiahol kus dreva, jeden koniec dreva vlečúc po zemi. Žiaľ, takýto masívnejší exemplár som nenašiel, preto si ťažko utvoriť predstavu o tom, či udávaný nástroj bol tiež iba prostriedkom na pútavejšiu a zábavnejšiu pomoc starších detí pri sťahovaní dreva, alebo mohol byť prežitkom staršieho vláčivého dopravného prostriedku, ktorý — usudzujúc podľa výskytu takejto hračky aj v Terchovej — mohol byť rozšírený na rozsiahlejšom slovenskom území.

*

Folklórny materiál tohto príspevku si zasluhuje pozornosť najmä z dvoch príčin. Po prvé preto, že už sama existencia opísaných detských hier v súčasnosti (bez podpory školy a slovenskej literatúry) svedčí o slovenskej etnicite obyvateľov tejto obce, prípadne oblasti. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že samy deti ako nositelia tohto folklórneho prejavu vedome rozlišujú medzi školskými hrami, ktorými *se po slovenski ňemož baviť*, a medzi tradičnými domácimi *zabávkami*, ktoré sú jediným spôsobom zábavy miestnych detí mimo školy. Z toho vyplýva, že ľud podnes zachováva túto starú tradíciu ako prejav kultúry bližšej jeho citom a presvedčeniu, než je kultúra nová, ktorú prijíma ako nevyhnutnosť.

Napokon sa nemožno nepozastaviť ani nad kvantitou tohto folklórneho prejavu najmä v Nagyhute. Devätnásť detských hier (keď k tomu ešte berieme do úvahy, že výskum je neúplný, pretože v repertoári chýbajú detské — najmä čisto dievčenské — hry so spevom) predstavuje na pomerne malú dedinu s 340 obyvateľmi množstvo, ktoré dnes veľmi ťažko nájdeme v tých dedinách na Slovensku, odkiaľ si Huťania priniesli toto kultúrne bohatstvo pri svojom presťahovaní do novej vlasti, a kde sa môžu takéto zdravé tradície podporovať pôsobením školy, literatúry a osvetových inštitúcií. Táto skutočnosť znova potvrdzuje správnosť náhľadu (rozvedeného na iných miestach), podľa ktorého tradičné formy ľudovej kultúry v diasporách zachovávajú si rýdzejší charakter v cudzom etnickom obkľúčení za predpokladu, že diaspory nemajú možnosť zapájať sa aktívne do procesu národnej integrácie na kompaktnom území svojho materinského etnika.

(Recenzenti článku R. Žatko a dr. S. Burlasová)

RÉSUMÉ

Il existe, au comitat Abauj-Zemplén, dans le nord-est de la Hongrie, un groupe des villages avec un peuplement slovaque. Il est remarquable que, en dépit d'un long processus de magyarisation, les habitants ont gardé, dans leur civilisation aussi bien que dans leur manière de vivre, le caractère slovaque qui se manifeste jusque dans les jeux d'enfants étudiés dans le présent article.

Nous nous proposons ici de donner un court aperçu sur les jeux d'enfants dans le village slovaque de Nagyhuta. Pendant ses recherches sur le lieu même, l'auteur s'intéressait surtout à l'étude de la civilisation matérielle, mais il suivait aussi avec attention les jeux d'enfants, très remarquables du point de vue de folk-lore. Quant à leur forme et contenu, les jeux enregistrés ont un caractère slovaque oriental (mais non pas slave oriental). Les enfants du village, porteurs de cette manifestation folklorique, distinguent en conscience les jeux scolaires pratiqués en hongrois et à l'école seulement et les jeux de la maison qui représentent leur distraction exclusive partout ailleurs. Il en résulte que le peuple slovaque du lieu garde toujours d'anciennes traditions slovaques comme expression d'une culture plus proche de leur manière de sentir et de vivre que la culture nouvelle, subie bon gré mal gré par la voie de l'école.

La quantité de ce phénomène folklorique et enfin également digne d'attention. Bien que la collection des jeux d'enfants dans ce village ne soit pas complète, car les jeux accompagnés du chants n'y figurent pas, les dix-neuf jeux d'enfants traditionnels représentent, pour un village de 340 habitants, un chiffre qu'on ne trouverait plus, aujourd'hui, même dans les pays d'origine, en Slovaquie, d'où cette population avait, jadis, émigré en Hongrie. Il faut se rendre, en outre, compte que, dans les pays d'origine, les vieilles traditions sont largement encouragées par l'école, la littérature et par diverses organisations d'éducation populaire, ce qui fait complètement défaut à la population slovaque en Hongrie. C'est une preuve de plus pour le fait, constaté par l'auteur déjà dans ses travaux antérieurs, à savoir que les manifestations traditionnelles de la culture populaire se conservent plus pures dans le milieu ethnique étranger, à condition toutefois que les îlots ne gardent aucun point de contact permettant de s'intégrer dans la vie nationale de leur pays d'origine.

(Preložil dr. A. Vantuch)

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
1958 № 3

Издается шесть раз в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редактор д-р Ян Подолак
Адрес редакции и администрации Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang VI, 1958, Nr. 3. Erscheint sechsmal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteur Dr. Ján Podolák
Redaktion und Administration Bratislava, Klemensova 27.

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume VI, 1958, No 3
Published bimonthly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editor Dr. Ján Podolák
Editor and Business Manager Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia.

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Année VI, 1958 № 3. Paraît six fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteur: dr. Ján Podolák
Rédaction et administration: Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník VI, 1958, číslo 3. Vychádza šesť ráz do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák
Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa Kovačevičová,
dr. Michal Markuš, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko
Redakcia a administrácia Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Severoslovenské tlačiarne, n. p., Martin
Jednotlivé čísla Kčs 9,—, celoročné predplatné Kčs 54,—.
Výmer PIO 2385/49-III/2 — X-151768
Predplácanie časopisu možno zastaviť len koncom kalendárneho roku.
Novinové výplatné povolené. Pošt. úrad Bratislava 2 — čís. 231-prepr. 1955. —